

УДК 159.92:159.937.51

Яланська Світлана Павлівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

e-mail: yalanskasvetlana@gmail.com

ORCID: [org/0000-0003-3289-5331](https://orcid.org/0000-0003-3289-5331)

КРЕАТИВНИЙ РЕСУРС ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ «ПСИХОГЕОМЕТРИЧНИЙ КОЛЬОРОВИЙ АРТ-КОНСТРУКТОР»

Анотація

У зв'язку з постійними економічними, політичними, освітніми змінами, постійними психотравмуючими ситуаціями, екологічними потрясіннями, кожна людина потрапляє під вплив стресогенних факторів, в нестандартні ситуації, що потребують швидких, оригінальних розв'язків. Цьому зарадити може реалізація креативного потенціалу кожної особистості, збереження психічного та фізичного здоров'я людини завдяки ресурсу арт-практик.

Тому **метою** статті є розкриття креативного ресурсу психологічного інструментарію.

На основі теоретичного аналізу літературних джерел, опитування учасників освітнього процесу (**методи** дослідження), власного досвіду, сформованих компетентностей за результатами підвищення кваліфікації під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, базуючись на генетико-креативному підході акад. С.Д. Максименка, нами розроблено проєкт портативної лабораторії креативності «Психогіометричний кольоровий арт-конструктор», що містить комплекс психологічних інструментів, які можна використати з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою, а також для оптимізації психічних станів людини.

Результати: портативна лабораторія креативності має такі переваги: мобільність комплектів фігур, фонів, проєктивних сенсорних «ландшафтних екодисплеїв». Психогіометричний арт-конструктор можна легко переносити, використовувати, навіть не маючи спеціально оснащеного кабінету; дозволяє учасникам реалізувати креативний потенціал, створювати оригінальні «творчі продукти»; можна використовувати з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою; сприяє оптимізації психічних станів людини, може забезпечувати психологічне розвантаження, використовуватися для збереження, зміцнення, психологічного здоров'я, підвищення стресостійкості. Переконані, що арт-практики доцільно використовувати у роботі як з дітьми так і дорослими, адже вони базуються на творчості. Нами було проведено дослідження для розкриття психолого-педагогічного ресурсу арт-практик в модернізованому освітньому просторі.

За результатами якого дійшли **висновків**, що арт-інструментарій може активно використовуватися в освітньому середовищі з розвивальною метою для сприяння оптимізації психічних станів учасників освітнього процесу.

***Ключові слова:** портативна лабораторія креативності, психогіометричний кольоровий арт-конструктор, метафоричні зображення, арт-фони, проєктивні «сенсорні ландшафтні екодисплеї».*

Yalanska Svitlana Pavlivna, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology and Pedagogy National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

CREATIVE RESOURCE OF PSYCHOLOGICAL TOOLS «PSYCHO-GEOMETRICS COLOUR ART CONSTRUCTOR»

Summary

Due to constant economic, political, educational changes, constant traumatic situations, environmental shocks, everyone falls under the influence of stressors, in

non-standard situations that require quick, original solutions. This can be achieved by realizing the creative potential of each individual, maintaining the mental and physical health of a person through a resource of art practices. Therefore, the purpose of the article is to reveal the creative resource of psychological tools. Based on the theoretical analysis of literature sources, surveys of participants in the educational process (research methods), personal experience, competencies formed by the results of advanced training during international and national scientific and practical conferences, based on the genetic and creative approach of Acad. S.D. Maksymenko, we have developed a project of a portable laboratory of creativity «Psychogeometric color art constructor», which contains a set of psychological tools that can be used for psychodiagnostic, corrective, developmental purposes, as well as to optimize mental states.

Results: the portable laboratory of creativity has the following advantages: mobility of sets of figures, backgrounds, projective touch «landscape ecodisplays». Psychogeometric art designer can be easily transferred, used, even without a specially equipped cabinet; allows participants to realize their creative potential, create original "creative products"; can be used for psychodiagnostic, corrective, developmental purposes; helps to optimize the mental state of man, can provide psychological relief, used to preserve, strengthen, psychological health, increase stress resistance. We are convinced that art practices should be used in work with both children and adults, because they are based on creativity.

We conducted research to reveal the psychological and pedagogical resources of art practices in the modernized educational space. As a result, it was concluded that art tools can be actively used in the educational environment for development purposes to help optimize the mental state of participants in the educational process.

Key words: *portable laboratory of creativity, psychogeometric color art constructor, metaphorical images, art backgrounds, projective «sensory landscape ecodisplays».*

Постановка і актуальність дослідження.

На сьогодні, у зв'язку з перманентними економічними, політичними, освітніми змінами, постійними психотравмуючими ситуаціями, екологічними потрясіннями, кожна людина потрапляє під вплив стресогенних факторів, в нестандартні ситуації, що потребують швидких, оригінальних розв'язків. Цьому зарадити може реалізація креативного потенціалу кожної особистості, збереження психічного та фізичного здоров'я людини завдяки ресурсу арт-практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За С.Д. Максименком, уже сам початок нової людини є нічим іншим, як результатом творчого акту опредметнення своєї нужди двома люблячими істотами. Вже сама по собі дана особистість є результатом і продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал, який виявляється в унікальності, гетерогенності, самоусвідомленні, самодостатності в цілому. Дотриматися принципу креативності в аналізі (і в дослідженні) особистості означає «взяти» її існування в цілому, в її унікальній спрямованій єдності, в котрій вона лише і існує. І це означає реально врахувати багатозначність, неочікуваність і непередбачуваність особистості. Один із принципів генетико-моделюючого методу – креативність, перетворено в напрям і метод дослідження – «генетико-креативний». Розроблені і визначені основні його принципи, а саме: принцип розвитку, принцип переживання, принцип свободи, принцип взаємодії, принцип невизначеності і індетермінізму, принцип терапевтичного ефекту [5,6,7,8].

За І. Пасічником, креативність означає здатність до творчості, розуміється як потенціал внутрішній ресурс людини, що виявляється в мисленні, спілкуванні, почуттях, окремих видах діяльності визначається сприйнятливістю до нових ідей [9].

Проблему розвитку творчості особистості розкриває концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності, автором якої є

американський психолог Дж. Гілфорд. Розробляючи зазначену проблему, вчений указав на принципове розходження між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення актуалізується в тому випадку, коли людині, яка розв'язує задачу, потрібно на основі множини умов знайти єдине правильне рішення. Конкретних рішень може бути і декілька, але ця множина завжди обмежена. Дивергентне мислення визначається як «тип мислення, який рухається в різноманітних напрямках». Такий тип мислення припускає варіювання шляхів вирішення проблеми, призводить до несподіваних висновків і результатів [2]. Дж. Гілфорд вважав операцію дивергенції основою креативності як загальної творчої здібності. Глибокий науковий інтерес у контексті проблеми розвитку творчості особистості становить запропонована американськими вченими Р. Стернбергом і Д. Лавертом концепція креативності – так звана «теорія інвестування». Ці автори вважають креативними таких людей, які здатні «купувати ідеї за низькою ціною і продавати за високою». «Купувати за низькою ціною» – означає займатися невідомими, невизнаними або малопопулярними ідеями. Завдання полягає в тому, щоб правильно оцінити потенціал їхнього розвитку і можливий попит. Творча людина, всупереч опору середовища, нерозумінню і неприйняттю, наполягає на визначених ідеях і «продає їх за високою ціною». Після досягнення ринкового успіху вона переходить до іншої непопулярної або нової ідеї. Велику роль для реалізації креативного потенціалу відіграє арт-інструментарій [5].

А. Копитінім обґрунтовано потужні психодіагностичні, розвивальні, психотерапевтичні можливості арт-практик. Доведено, що педагогічна арт-терапія і арт-педагогіка можуть бути використані у психологічному консультуванні учасників освітнього процесу, корекційно-розвивальній та психопрофілактичній роботі зі студентами, також в роботі по відновленню і реабілітації. Вони можуть бути одним із факторів збереження здоров'я і успішної психосоціальної адаптації студентів [3].

За Т. Яценко зазначає, що психоаналіз комплексу тематичних малюнків є ефективним діагностико-корекційним методом надання допомоги суб'єкту, що дозволяє об'єктивувати несвідомі чинники особистісної проблематики, та сприяє гармонізації зв'язку свідомої та несвідомої сфер психіки. Цілісний психоаналіз комплексу тематичних малюнків виявляє структурованість психічного в його індивідуальній неповторності, через виявлення суперечності між логікою свідомого і логікою несвідомого [11].

Н. Атаманчук зазначає, що арт-терапія відіграє роль своєрідного методу діагностування: кожна дитина по-своєму самовиражається у малюнку. Таким чином, участь у арт-терапії викликає бажання дитини бути першою, кращою, спонукає її до самовдосконалення, формування адекватної самооцінки, розвитку вольових якостей, самовизначення у світі захоплень, професій, подолання бар'єрів спілкування [1].

О.В. Тараріна виділяє такі основні завдання арт-практик: розширення горизонтів особистості; підтримка (розвиток) цілісності життя; досягнення справжньої індивідуальності; рух від автономності до близькості в міжособистісних зв'язках; формування базових життєвих цілей; вироблення справжніх перспектив у житті; адекватне прийняття внутрішніх життєвих криз; використання емпатії та інтуїції у розвитку більш глибоких рівнів символічної комунікації [10].

М. Junge розкриває глибоку та унікальну силу інтеграції мистецтва та психології, що має потужну енергію й сприяє розвитку особистості [12].

За D. Waller образотворче мистецтво та інші види творчості є ефективним психотерапевтичним інструментом по збереженню психічного та фізичного здоров'я людини [13].

Д. Максименко підкреслює, що психолог через ігротерапію, вихователь через казкотерапію, педагог через ізотерапію, музичний керівник через музикотерапію створюють ті умови, в яких особистість розвивається, виражає себе, пізнає й удосконалює [4].

Ураховуючи вище згадані дослідження та роботи інших науковців з окресленої проблеми зроблено висновок, що використання арт-практик в освітньому процесі є досить результативним.

Викладення основного експериментального матеріалу.

Нами було проведено дослідження для розкриття психолого-педагогічного ресурсу арт-практик в модернізованому освітньому просторі. Переконані, що арт-практики доцільно використовувати у роботі як з дітьми так і дорослими, адже вони базуються на творчості. Нами було проведено дослідження для розкриття психолого-педагогічного ресурсу арт-практик в модернізованому освітньому просторі.

У 2020-2021 н.р. у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» під час вивчення курсів «Психологія», «Психологія здоров'я та здорового способу життя», «Основи педагогічної майстерності», «Психологія успіху» також використовувалися елементи вище згаданого комплексу арт-практик. За результатами анкетування студентів (76 осіб) отримали такі відповіді: на питання «Чи доцільним є використання арт-практик у освітньому процесі?» 91,0% відповіли «так», 8,0% – «доцільно під час вивчення соціальних, поведінкових та гуманітарних наук», 1,0% – «ні».

На питання «Які саме арт-практики Вас зацікавили?» 81,0% опитаних відповіли – «вправи з музичної терапії», 79,0% – 67,0% – «вправи з малюнкової терапії», 58,0% – «вправи з пісочної терапії», 46,% – «практики з фольгою». Варто відмітити, що арт-практики доцільно використовувати як під час очного так і дистанційного навчання в межах сервісів Zoom, Moodle, Google Meet та ін.

На основі теоретичного аналізу літературних джерел, власного досвіду, сформованих компетентностей за результатами підвищення кваліфікації під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, базуючись на генетико-креативному підході акад. С.Д. Максименка нами розроблено проект портативної лабораторії креативності «Психогіометричний кольоровий арт-конструктор», що містить комплекс психологічних інструментів, які можна

використати з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою, а також для оптимізації психічних станів людини.

Сервісна функція портативної лабораторії креативності передбачає можливість вибору, залежно від мети діяльності та потреб:

1) комплекту геометричних кольорових фігур (5*16). Комплект побудовано на основі психогіометричного тесту С'юзен Дилінгер, фахівця з підготовки управлінських кадрів. Цей тест дозволяє дати докладну характеристику особистісних якостей і особливостей поведінки людини, спрогнозувати поведінку визначеного типу особистості, визначити рівень психологічної сумісності за типами особистості (див. рис. 1).

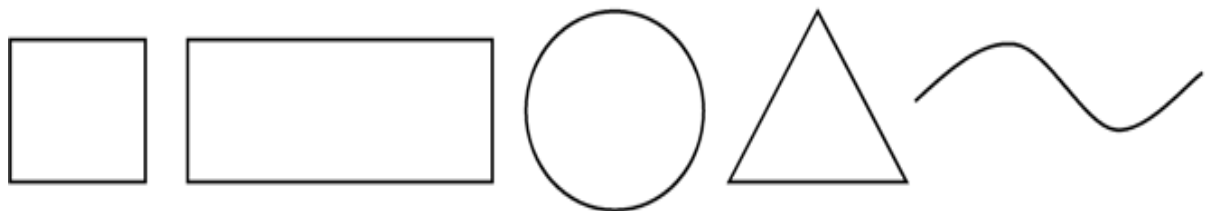

Рис. 1. Геометричні фігури основі психогіометричного тесту С'юзен Дилінгер

Кожна фігура у комплекті представлена кольорами: червоним, оранжевим, жовтим, зеленим, бірюзовим, синім, блакитним, фіолетовим, рожевим, сірим, коричневим, бежевим, білим, чорним, срібним, золотим.

2) комплекту арт-фонів у вигляді метафоричних асоціативних зображень різного кольору та фактури: пейзаж, вода, вогонь та ін. При побудові комплекту враховувалися елементи методики доктора медичних наук А.І. Копитіна, художника, арт-терапевта Р.А. Черенкова;

3) комплекту проєктивних «сенсорних ландшафтних екодисплеїв» для створення метафоричних портретів та віртуальних «життєвих» подорожей (галька, мушлі, воск, дерево).

Портативна лабораторія креативності має такі переваги:

1) мобільність комплектів фігур, фонів, проєктивних сенсорних «ландшафтних екодисплеїв». Психогіометричний арт-конструктор можна легко переносити, використовувати, навіть не маючи спеціально оснащеного кабінету;

2) дозволяє учасникам реалізувати креативний потенціал, створювати оригінальні «творчі продукти»;

3) можна використовувати з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою;

4) сприяє оптимізації психічних станів людини, може забезпечувати психологічне розвантаження, використовуватися для збереження, зміцнення, психологічного здоров'я, підвищення стресостійкості.

Портативна лабораторія креативності буде корисна психологам, психотерапевтам, арт-терапевтам, педагогам, та іншим фахівцям, що цікавляться психологією, арт-терапією, арт-педагогікою.

Методологічне або загальнонаукове значення. Результати нашого дослідження мають загальнонаукове та практичне значення, оскільки розраховані на використання фахівцями-практиками з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою, сприяння оптимізації психічних станів людини. Отримані результати дослідження є науковим внеском для розкриття проблеми креативного потенціалу особистості.

Висновки.

На основі результатів нашого дослідження дійшли висновку про можливість створення та апробації портативної лабораторії креативності «Психогіометричний кольоровий арт-конструктор».

Перспективою подальших досліджень є з'ясування ефективності портативної лабораторії креативності з психодіагностичною, корекційною, розвивальною метою, а також для оптимізації психічних станів людини.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н. М. Арт-терапія як засіб вивчення та подолання бар'єрів у спілкуванні підлітків // Наука і освіта. 2015. Вип. 3. С. 12-16.
2. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. Психологія мышлення. Москва : Прогресс, 1965. С. 433-456.
3. Копытин А. И. Арт-терапия детей и подростков / А. И. Копытин, Е. Е. Свистовская. «Когито-Центр», 2007.
4. Максименко С. Д. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. Практична психологія. Київ : ЦУЛ, 2018. 192 с.
5. Максименко С. Д. Психологія особистості. Київ: КММ, 2007. 296 с.
6. Максименко С. Д. Теоретичні основи психології особистості. Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Київ, 2007. Т. X, вип. 2. С. 7– 23. 214.
7. Максименко С. Д. Психологія учіння людини : генетико-моделюючий підхід : монографія. Київ : Слово, 2013. 592 с.
8. Максименко С.Д., Яланська С. П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 513 с.
9. Пасічник І. Д. Мислення як предмет психології. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Психологія і педагогіка. 2013. Вип. 25. С. 3–9.
10. Тарарина Е. Практикум по арт-терапии : шкатулка мастера : учеб.-метод. пособ. 5-е изд., доп. Киев : Астамир-В, 2019. 224 с. 347.
11. Яценко Т. С. Діагностико-корекційні особливості глибиннопсихологічної практики. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. № 29 (53). С. 30-39.

12. Junge M.B., Asawa P.P. A History of Art Therapy in the United States. Mundelein, IL: The American Art Therapy Association. 1994. 131 p.
13. Waller D. Becoming a Profession. The History of Art Therapy from 1940-1982. London and New York: Routledge, 1991.

References transliterated

1. Atamanchuk N. M. Art-terapija jak zasib vyvchennja ta podolannja bar'jeriv u spilkuvani pidlitkiv // Nauka i osvita. – 2015. – Vyp. 3. – S. 12-16.
2. Gilford Dzh. Tri storony intellekta. Psihologiya myshleniya. Moskva : Progress, 1965. S. 433-456.
3. Kopytin A. I. Art-terapija detej i podrostkov / A. I. Kopytin, E. E. Svistovskaja. – «Kogito-Centr», 2007.
4. Maksy`menko D. S. Riznokol`orove dy`ty`nstvo: igrote- rapiya, kazkoterapiya, izoterapiya, muzykoterapy`ya. Prakty`chna psy`xologiya. Ky`yiv : CzUL, 2018. 192 s.
5. Maksy`menko S. D. Psy`xologiya osoby`stosti. Ky`yiv: KMM, 2007. 296 s.
6. Maksy`menko S. D. Teorety`chni osnovy` psy`xologiyi osoby`stosti. Aktual`ni problemy` psy`xologiyi. Psy`xologiya navchannya. Gene- ty`chna psy`xologiya. Medy`chna psy`xologiya. Ky`yiv, 2007. T. X, vy`p. 2. S. 7– 23. 214.
7. Maksy`menko S. D. Psy`xologiya uchinnyya lyudy`ny` : genety`ko- modelyuyuchy`j pidxid : monografiya. Ky`yiv : Slovo, 2013. 592 s.
8. Maksy`menko S.D., Yalans`ka S. P. Genety`ko-kreaty`vny`j pidxid: diyal`nisne oposeredkuvannya osoby`s`tisnogo rozvy`tku: monografiya. Ky`yiv: «Vy`davny`cztvo Lyudmy`la», 2021. 513 s.
9. Pasichny`k I. D. My`slennya yak predmet psy`xologiyi. Naukovi zapy`sky` [Nacional`nogo universy`tetu «Ostroz`ka akademiya»]. Ser.: Psy`xologiya i pedagogika. 2013. Vy`p. 25. S. 3–9.
10. Tararina E. Praktikum po artterapii : shkatulka mastera : ucheb.metod. posob. 5e izd.. dop. Kiyev : AstamirV. 2019. 224 s. 347.

11. Yacenko T. S. Diagnosty`ko-korekcijni osobly`vosti gly`-by`nnopsy`xologichnoyi prakty`ky`. Naukovy`j chasopy`s NPU im. M.P. Dragomanova. Seriya #12. Psy`xologichni nauky` : zb. nauk. pr. Ky`yiv : NPU im. M.P. Dragomanova, 2010. # 29 (53). S. 30-39.
12. Junge M.B., Asawa P.P. A History of Art Therapy in the United States/ M.B.Junge, Mundelein, IL: The American Art Therapy Association. 1994. 131 p.
13. Waller D. Becoming a Profession. The History of Art Therapy from 1940-1982. London and New York: Routledge, 1991.